

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 19.9.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Elämäkatsomustieto oppiaineena on perustaltaan monitieteinen, jolloin elämäkatsomustiedon kokeessa on useita eri tieteenalojen lähestymistapoja. Elämäkatsomustiedossa ihmisiä pidetään luonnollisina, tajunnallisina ja kulttuurisina toimijoina, jotka luovat ja uusintavat merkityksiä keskinäisessä kanssakäymisessään. Inhimilliset katsomukset ja käytännöt nähdään yksilöiden, yhteisöjen ja traditioiden vuorovaikutuksen tuloksena syntyneinä. Elämäkatsomustieto rakentuu ihmiskäsitykselle, joka korostaa ihmisten mahdollisuutta elää vapaina ja keskenään tasavertaisina, aktiivisina ja tavoitteellisina.

Elämäkatsomustieto kartuttaa pohdiskelevasti ja keskustellen opiskelijoiden kulttuurista ja katsomuksellista yleissivistystä, toiminnallista arviointikykyä ja tilannetajua, eettisiä valmiuksia ja suvaitsevaisuutta sekä keskustelun, kuuntelun ja itseilmaisun taitoja. Katsomuksellisen arviointikyvyn kehittyminen on avain hyvään elämään sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti, ja tämä näkyy elämäkatsomustiedon kokeessa.

Elämäkatsomustiedon kokeessa painottuvat kokelaan valmiudet

- rakentaa identiteettiään ja elämäkatsomustaan
- laajentaa katsomuksellista ja kulttuurista yleissivistystään
- kehittää arvostelu- ja harkintakykyään
- sisäistää ihmisoikeuksien, myönteisen monikulttuurisuuden, yhteiskunnallisen ja globaalien oikeudenmukaisuuden sekä kestävä kehityksen periaatteita.

Elämäkatsomustiedon kokeessa arvioidaan sisällöllisen tiedon omaksumisen ja katsomuksellisen ymmärryksen kehittymisen lisäksi kokelaan valmiutta tarkastella sekä ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti, taitavasti ja luovasti. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, älyllinen rehellisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Elämäkatsomustiedon kokeen vastauksia voidaan arvioida SOLO-mallin avulla (Structure of the Observed Learning Outcome). Tällöin vastaukset jaetaan viiteen eri luokkaan.

Heikoin vastaus on esistruktuurisella tasolla. Kysymys on ymmärretty väärin, tai vastauksessa ei ole juurikaan asiatietoja. Tällä tasolla on kolme vastaustyyppiä: vastaus on kysymyksen kannalta asiaan kuulumaton, kokelas toistaa vain sen, mitä kysymyksessä itsessään on jo sanottu, ja kolmantena vaihtoehtona on, että kokelas esittää irrallisen väitteen tai kommentin.

Yksistruktuurisessa vastauksessa on yksi asiaan kuuluva näkökohta tai esimerkki. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin satunnaisia, eikä vastauksen rakenne ole jäsentynyt. Vastauksessa ilmaistu esimerkki ei jäsenny uskottavasti kokonaisuuteen.

Monistruktuurisessa vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhteen kokonaisuuteen, joten vastaus on luettelomainen. Vastauksessa mainitut esimerkit eivät avaa yleisempiä näköaloja.

Suhteutetussa vastauksessa kysymyksen kannalta asiaan kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisella ja järkevällä tavalla. Vastauksesta tulee koherentti kokonaisuus, joka selittää kysymyksen ongelman. Esimerkit avaavat erilaisia näköaloja kysymykseen, ja näkökulmia vertaillaan toisiinsa.

Kehittyneessä jäsentelyssä kysymykseen liittyvä asianmukainen aineisto on esitetty suhteutettuna. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin sekä pohtii vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Esimerkit ilmentävät ja syventävät erilaisia näkökohtia. Tällöin tulevat esiin yksilön elämäntavan ja -kokemuksen yksilölliset ja yhteisölliset näkökulmat.

Tehtävä 1

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kursseihin Hyvä elämä (ET1), Yksilö ja yhteisö (ET3) ja Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4). Kysymyksen vastaus liittyy näiden kurssien tavoitteisiin kasvattaa valmiutta ja halua välittää ja kantaa vastuuta itsestä ja toisista, ymmärtää yhteisöllisyyden merkitys yksilölliselle identiteetille sekä tuntee suomalaisen identiteetin ilmenemismuotoja. Tämän kysymyksen yhteydessä on hyvä huomata suomalaiseen kulttuuriin perinteisesti kuulunut vahva velvollisuuksien korostaminen.

Oikeamieliset ihmiset ymmärtävät, milloin he toimivat moraalisesti väärin. Liiallinen itsensä syyllistäminen voi kuitenkin olla myös hyvää elämää estävä tekijä. Tätä teemaa voi syventää moniin suuntiin. Yksi luonteva tapa on tarkastella arvoja ja elämänvalintoja, jotka johtavat liialliseen itsensä syyllistämiseen. Voi myös pohtia itsensä syyllistämisen sukupuolittumista.

Itse itselle asetettuja velvollisuuksia voidaan tarkastella suhteessa muunlaisiin velvollisuuksiin. Meillä voi olla hyvin erilaisia velvollisuuksia. Niihin kuuluvat muiden oikeuksista nousevat velvollisuudet, kuten velvollisuudet perheenjäseniä kohtaan sekä lupauksista seuraavat velvollisuudet, ”lupaan leipoa sinulle syntymäpäiväkakun”. Totutut tavat ja muiden odotukset puolestaan usein vahvistavat itse itselle asetettuja velvollisuuksia, ”olen joka kesä viettänyt kaksi viikkoa mökillä sukulaisten kanssa”.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa eritellä tilanteita, milloin syyllisyyden kokeminen ei ole perusteltua. Hän voi esimerkiksi kuvata ja perustella, miksi ja milloin ihmisen itselleen asetettut velvollisuudet ovat liian vaativia.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa selittää, miten ihminen voi hankaloittaa itse elämänsä olemalla liian vaativa omien velvollisuuksiensa suhteen, antamalla liian helposti periksi muiden odotuksille ja väheksymällä omaa hyvinvointiaan ja omia halujaan. Vastaavasti hän ymmärtää, että toisessa ääripäässä liian välinpitämätön suhtautuminen toisiin vieraannuttaa yksilön yhteisöllisestä elämästä.

Tehtävä 2

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kurssiin Hyvä elämä (ET1) sekä tiedon lähteiden järkipäisen arvioinnin osalta kurssiin Maailmankuva (ET2).

Erilaisilla esikuvilla ja auktoriteeteilla on suuri merkitys elämäkatsomuksen ja identiteetin rakentamisessa. Tämä koskee erityisesti lapsia ja nuoria. Auktoriteetteja on hyvin monenlaisia. Tiedollisiin auktoriteetteihin on perusteltua luottaa, kun on kyse niiden erikoisalasta, mutta esimerkiksi moraalisen suhteen tilanne on toinen. Koska moraalikysymykset liittyvät laajemmin maailmankuvaamme ja arvomaailmaamme, moraalisen johtajan mekaaninen seuraaminen veisi pohjan moraalilta itseltään autonomisen toiminnan säätelijänä.

Suurin osa käytännön auktoriteetista perustuu tavalla tai toisella asemaan. Esimerkiksi perheessä ja koulussa vanhempien ja opettajien asemaan perustuva auktoriteetti vaikuttaa merkittävästi identiteetin ja elämäkatsomuksen muodostumiseen. Erityisen kiinnostavia auktoriteetteina ovat julkisuuden ja nuorisokulttuurin luomat idolit.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää jossain määrin kattavan ja tasapainoisen arvion auktoriteettien roolista oman elämäkatsomuksensa ja identiteettinsä rakentumisessa. Hän ottaa huomioon ainakin kodin, koulun ja jonkinlaisen nuorisokulttuurin.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas erittelee monipuolisesti erilaisia auktoriteetteja. Hän näkee omien kokemustensa yhteyden laajempiin yhteiskunnallisiin kehityslinjoihin ja osaa arvioida, missä määrin hänen omat kokemuksensa ovat yleistettävissä. Hän osaa esimerkiksi tuoda esiin, miksi on tärkeää muodostaa omat näkemyksensä seuraamatta mekaanisesti erilaisia auktoriteetteja.

Tehtävä 3

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kurssiin Yksilö ja yhteisö (ET3) ja sen tavoitteeseen oppia arvioimaan omaa asemaa yksilönä yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Yksilö ei elä eristäytyneenä muista vaan kohtaa toisia ihmisiä niin perhe- ja ystäväpiireissä kuin erilaisissa tutuissa yhteisöissäkin, kuten koulussa ja harrastuspiireissä. Myös itselle vieraita ihmisiä on lähellämme julkisissa kulkuneuvoissa, kulttuuritapahtumissa, kaduilla ja kaupoissa. Myös heidän oikeutensa ja hyvinvointinsa tulee yhteisöllisessä elämässä ottaa huomioon. Emme voi aina tehdä mitä haluaisimme vaan meidän tulee arvioida, miten pienetkin tekemme saattavat haitata tai häiritä muita ihmisiä.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa hahmottaa yksityisen ja julkisen rajanvedon merkityksen. Hän ymmärtää, että joskus meidän on pidättäydyttävä tekemästä julkisella paikalla selästä, mitä muuten voisimme tehdä kodin yksityisyydessä. Hän osaa jollain tavoin kuvata, että emme voi vaatia oikeutta omaan yksityisyyteen, jos olemme valmiita altistamaan muut yksityisyyden loukkauksille ja häiritsevälle käytökselle. Kyse on vastavuoroisuuden periaatteesta.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa analysoida, milloin toisten huomiointi on tärkeää. Hän osaa perustella, miten yksilöiden arvot vaikuttavat siihen, mitä itse kukin haluamme ja miksi meidän tulee kunnioittaa muiden ihmisten yksityisyyden rajoja. Hän myös ymmärtää, että emme koe samoja asioita häiritsevinä vaan ihmiset reagoivat eri tavoin voimakkaisiin ääniin, hajuihin, käyttäytymiseen ja pukeutumiseen. Siksi julkisen ja yksityisen rajanveto on joskus vaikeaa.

Tehtävä 4

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kursseihin Maailmankuva (ET2) ja Kulttuuri-perintö ja identiteetti (ET4) ja niiden tavoitteisiin pohtia, millaisista aineksista identiteetti ja yksilöllinen elämä koostuvat ja millaiset mahdollisuudet ihmisillä on tavoitella hyvää elämää sekä oppia tuntemaan kulttuuria merkityksiin perustuvana inhimillisenä toimintana.

Tiedon arvon määrittäminen on monimutkainen kysymys. Voidaan perustella käsitystä, että tiedolla on itseisarvoa. Vaikka tätä näkemystä ei hyväksyttäisi, on huomattava, että hyöty ei ole yksinkertainen käsite, jota voitaisiin soveltaa samalla tavalla kaikilla elämän- ja tieteenaloilla. Hyöty voi olla taloudellista lyhyen aikavälin hyötyä, mutta se voi olla myös inhimillistä ymmärrystä laajentavaa hyötyä, joka ei ole rahallisesti mitattavissa. Esimerkiksi humanistinen tutkimus, kuten tekstikatkelmassa mainittu muinaisen kelttiläisen kulttuurin tutkimus, avartaa näkemyksiämme kulttuuriperinnöstämme ja auttaa ymmärtämään yhteiskuntien ja kulttuurien alati muuttuvaa luonnetta. Itsen ja toisten ymmärrys kasvaa, kun ymmärrämme historiaamme ja kulttuurien moninaisuutta.

Eri tiedonaloilla on erilainen rooli inhimillisessä kulttuurissa, mutta se, että osa tiedosta leimataan turhaksi, kaventaa auttamattomasti kulttuuria ja hyvää elämää. Esimerkiksi amerikkalainen feministi ja filosofi Martha Nussbaum on myös esittänyt, että demokraattinen yhteiskunta ei voi toimia ilman laajaa humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tietoa. Koska yleisivistävän koulun oppiainejako perustuu pitkälle eri tieteenaloille, tehtävässä voi hyvin analysoida myös koululaitoksen tehtävää.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa eritellä tiedonalojen luonnetta ja merkitystä inhimilliselle kulttuurille. Hän esittää jonkinlaisen perustellun arvion tiedon arvosta. Luonteva tapa lähestyä tehtävää on hyödyntää turhaa tietoa käsittelevää johdantotekstiä. Tällöin kokelaan tulee ymmärtää, että Helsingin yliopiston luentosarjan nimessä turhan tiedon käsitettä käytetään ironisesti, eli kritiikki ei kohdistu käsiteltyjen tietojen turhuuteen vaan niiden arvioimiseen turhaksi.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa arvioida kriittisesti ja monipuolisesti tiedon, tieteiden ja taiteiden roolia kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Tarkastelu voi laajeta moneen suuntaan, mutta yksi varteenotettava näkökohta on, että perustutkimus on tieteessä se perusta, jolle soveltava tutkimus nojaa.

Tehtävä 5

Tehtävässä kysytyt käsitteet muodostavat opetussuunnitelman perusteissa yhden kohdan kurssin Maailman selittäminen katsomusperinteissä (ET5) keskeisissä sisällöissä.

A-teismi eli ei-teismi on sananmukaisesti teismin vastakohta. Teismi taas viittaa jumaluskoon (kreikk. *theos* = jumala). Ateisti siis jollain tavalla kiistää jumalien olemassaolon. Kieltoisanan paikasta riippuen saadaan kaksi erilaista kantaa. Jos kielletään olemassaolo, saadaan olemassaoloa koskeva (ontologinen) kanta "(uskotaan, että) jumalaa/jumalia **ei ole** olemassa". Jos kielletään uskomisen, saadaan uskoa (tietoa) koskeva (epistemologinen) kanta "**ei uskota**, että jumalaa/jumalia on olemassa".

Ateismi on terminä osittain ongelmallinen ainakin kahdesta syystä. Ensimmäinen se olettaa uskon jumaliin normaaliksi. Ihmisiä ei kutsuta a-kentaurikoiksi tai a-joulupukisteiksi, jos he eivät usko näihin olentoihin. Kielellisessä näkyä on tehtävänasettelussa mainittu ateistien sortaminen. Tätä voi ehkä verrata siihen, miten kieli edelleen asettaa miehet ja maskuliinisuuden joissain tilanteissa normiksi. Toinen ongelma liittyy teismi-sanankäytön kaksitulkintaisuuteen. Sillä viitataan yleensä seemiläisen monoteismin piirissä vallitsevaan käsitykseen jumalasta yhtenä persoonallisena olentona. Ateistit sen sijaan useimmissa tapauksissa haluavat kiistää kaikki jumal- ja henkiolennot.

Ateismin perusteet koskevat yleensä sitä, onko jumalien olemassaolosta näyttöä (uskonnonfilosofisesti kyse on evidentialismista). Ateisti voi ajatella joko, että on näyttöä, että jumalia ei ole, tai että ei ole näyttöä, että jumalia on olemassa. Jälkimmäinen kanta tulee lähelle Thomas Henry Huxleyn 1860-luvulla kehittämää agnostismia (a-gnosis, ei-tieto). Sen mukaan ei voida tietää, onko jumalaa tai jumalia olemassa (jumalausko-kontekstin ulkopuolella tiedon mahdollisuuden kieltävää kantaa on syytä kutsua skeptisismiksi). Agnostikkoja kuten ateistejakin on monenlaisia. Näkemysten eron voi tiivistää siten, että ateistit ovat taipuvaisia kieltämään jumalien olemassaolon, kun taas agnostikot yleensä pidättäytyvät ottamasta kantaa. Monet ateistit kuitenkin ovat esiintyneet agnostikkoina esimerkiksi vainon välttämiseksi. Russellin lainauksessa taas ateismi on ymmärretty joko ontologiseksi teesiksi jumalien olemattomuudesta tai teesiksi positiivisesta näytöstä jumalan olemattomuudesta. Koska Russellin mukaan kyse on nimenomaan näytön puutteesta, hän piti itseään agnostikkona, mutta koska hän siitä päätteli, ettei jumalia ole, hän piti itseään myös ateistina.

a)

1 pisteen vastauksessa kokelas pystyy selittämään toisen käsitteen tai hän esittää jonkinlaisen hapuilevan kuvan molemmista.

2–3 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää oikein molemmat käsitteet. Täysissä pisteissä selitykseltä oletetaan kattavuutta, joka voi syntyä esimerkiksi käsitteitä vertailemalla tai analysoimalla ateismin ja agnostismin lajeja.

b)

1 pisteen vastauksessa kokelas pystyy luokittelemaan oman elämänsä suhteessa ateismin ja agnostismin.

2–3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy hyödyntämään ateismin ja agnostismin käsitteitä oikein määritellesään oman katsomuksensa muotoutumista. Hän pystyy arvioimaan kantoihin liittyviä perusteluja ja esittämään niistä henkilökohtaisia arvioitaan.

Tehtävä 6

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kursseihin Hyvä elämä (ET1), erityisesti kohtaan ”hyvä elämä: ihmisen perustarpeita, maallisia ja uskonnollisia hyvän elämän malleja”, Yksilö ja yhteisö (ET3), erityisesti kohtaan ”oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena, maailmanlaajuisena ja ekologisenä kysymyksenä”, sekä Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4), erityisesti kohtaan ”etninen ja kulttuurinen moninaisuus Suomessa ja maailmassa”.

Vuoden 2015 voimakkaasti lisääntynyt pakolaismäärä Euroopan unionin alueella käynnisti vilkkaan pakolaieskustelun, jossa kiinnitettiin huomiota siihen, että jäsenmaat kantavat erisuuruisen vastuun pakolaisten vastaanottamisesta. Myös elintasoltaan vertailukelpoiset maat, kuten Suomi ja Ruotsi, ovat vastaanottaneet asukasmääräänsä nähden hyvin eri määriä pakolaisia. Keskustelu siitä, että Euroopan unioni määräisi jäsenmaansa vastaanottamaan tietyn suuruiset pakolaiskiintiöt, siirsi pakolaieskustelun uuteen kontekstiin, jossa pakolaisten vastaanottaminen ei enää ollut kysymys yksittäisen valtion vapaaehtoisesta solidaarisuudesta vaan kansainvälisesti määritellystä velvollisuudesta. Tätä velvollisuutta voi perustella yleisillä humanitaarisilla syillä, mutta keskustelussa nousi esille myös kysymys siitä, velvoittaako avun vastaanottaminen vuorostaan vastaanottajaa tarjoamaan tilaisuuden tullen apua.

a)

Kysymykseen voidaan perustellusti vastata sekä myöntävästi että kieltävästi. Vaikuttaa luonnolliselta ajatella, että avun saaminen velvoittaa vastavuoroisuuteen. On itsekästä ottaa vastaan apua, mutta kieltäytyä auttamasta silloin, kun se on itselle mahdollista. Tästä ajattelutavasta seuraa kuitenkin myös ongelmia. Valtiota, joka ei ole koskaan vastaanottanut apua, ei voida vastavuoroisuusperiaatteen perusteella velvoittaa auttamaan. Sukupolvien yli ulottuvan velan ajatukseen liittyvät myös samat ongelmat kuin sukupolvien yli ulottuvan vastuun ongelmaan: on vaikea perustella, että me olemme vastuussa aikaisempien sukupolvien teoista, ja vastaavasti on vaikea perustella, että olemme velvollisia maksamaan aikaisempien sukupolvien velkaa. Kahden tapauksen välillä on kuitenkin myös ero, sillä voidaan väittää, että esimerkiksi Suomen aikaisemmin saama apu on myötävaikuttanut siihen, että Suomi on nykyisin vauras valtio, jolla on mahdollisuus auttaa hädässä olevia.

1 pisteen vastauksessa kokelas perustelee joko myöntävän tai kieltävän vastauksen.

2–3 pisteen vastauksessa kokelas pohtii monipuolisesti tällaisen velka-ajattelun perusteita ja huomaa myös joitakin siihen liittyviä ongelmia.

b)

Ajatellaan yleisesti, että jokaisella ihmisellä on velvollisuus mahdollisuuksiensa mukaan auttaa hengenvaaraan joutunutta ihmistä. Vastaavasti valtiolla, jolla on mahdollisuus auttaa hengenvaaraan joutuneita pakolaisia, on velvollisuus tehdä niin. Niin sanotut yleiset humanitaariset syyt kytkeytyvät ihmisarvoon. Ne pohjautuvat usein ajatukseen siitä, että hengenhdässä olevaa on autettava. Ajatus globaalista oikeudenmukaisuudesta on myös hyvä peruste. Korkean elintason valtioilla on oikeudenmukaisuuden perusteella velvollisuus auttaa heikommin toimeentulevia, ja tämä velvollisuus kattaa sekä kehitysavun että pakolaisten vastaanottamisen.

1 pisteen vastauksessa kokelas perustelee, miksi valtio on velvollinen vastaanottamaan pakolaisia. Jos kokelas on a-kohdassa antanut ansiokkaasti perustellun kyllä-vastauksen, hän voi käyttää velka-argumenttia perusteluna myös b-kohdassa.

2–3 pisteen vastauksessa kokelas esittää vähintään kaksi perustelua sekä syventää ja monipuolistaa perusteluiden tarkastelua. Täysissä pisteissä hän osaa selkeästi erottaa velvollisuuden auttaa hengenvaarassa olevaa ja globaaliin oikeudenmukaisuuteen nojaavat perustelut. Hän ymmärtää, että velvollisuus auttaa pakolaisia on sitova vaatimus, toisin kuin empatiaan tai solidaarisuuteen perustuva halu auttaa.

Tehtävä 7

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kursseihin Maailmankuva (ET2) ja Hyvä elämä (ET1). Postmoderni voidaan nähdä joko modernin kumoamisena tai sen jatkeena. Kummassakin tapauksessa on kyse länsimaisen maailmankuvan murroksesta, joka heijastuu elämäntutkimuksen muokkaamiseen ja yksilöiltä vaadittavaan aiemmasta poikkeavaan identiteettiin.

Postmodernille on ominaista jatkuva nopea muutos, pysymättömyys, suhteellisuus ja ristiriitaisuus. Niin sanotut suuret kertomukset – kuten kristinuskon pelastuskertomus, valistuksen tieteis- ja järkiuskko sekä marxilaisuus – ovat menettäneet uskottavuuttaan. Näkökulma on siirtynyt Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta globaaliin moninaisuuteen. Auktoriteetit ovat korvautuneet vapaudella ja tiedon ja totuuden tavoittelu jatkuvalla kyseenalaistamisella ja merkitysten vapaalla ja epävarmalla leikillä.

Yksilön kannalta postmodernia aikaa leimaa valintojen suuri määrä sekä merkitysten ja ihmissuhteiden lyhytaikaisuus, vaihtelevuus ja pinnallisuus. Katsomus ja identiteetti eivät ole missään vaiheessa lukkoon lyötyjä. Tämä vaatii jatkuvaa työtä oman identiteetin ja elämäntutkimuksen ylläpitämiseksi. Myönteisellä puolella on vapautuminen ahdistavista auktoriteettien kahleista ja perinteen painolastista. Vaativaa ajassa on valintojen paine ja vapauden mahdollisesti synnyttämä ahdistus.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa kuvata postmodernia ja käyttää elämäntutkimuksen käsitettä. Hän pystyy esittämään postmodernista joitain elämäntutkimuksen rakentamisen kannalta olennaisia näkökohtia.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas analysoi postmodernin useita eri piirteitä. Hän osaa arvioida sitä, millaisia haasteita ne asettavat elämäntutkimuksen rakentamiselle.

Tehtävä 8

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kurssiin Yksilö ja yhteisö (ET3). Yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta koskevan kohdan lisäksi kysymykseen liittyy yhteiskunnan rakennetta ja muutosta koskeva kohta.

Verotuksella valtio pyrkii saamaan itselle tuloja. Valtion tehtäviin kuuluu ainakin yhteiskunnan perusrakenteen, kuten lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan, oikeuslaitoksen, poliisin ja armeijan sekä ihmisten, hyödykkeiden ja informaation kulun turvaavan infrastruktuurin ylläpitäminen. Näihin perustehtäviin voidaan katsoa kuuluvan lisäksi koululaitoksen ja terveydenhuollon ylläpitäminen. Tämä ei kuitenkaan ole selviö, vaan terveydenhuollon tai koulutautumisen voidaan katsoa kuuluvan myös seikkoihin, joista kansalaiset vastaavat itse. Tarjoamalla nämä palvelut valtio tasoittaa yhteiskunnassa vallitsevaa eriarvoisuutta. Valtio voi viedä tasoittamisen vielä pidemmälle tekemällä tulonsiirtoja, esimerkiksi maksamalla lapsilisä ja sosiaaliturua.

Progressiota voi jo itsessään pitää tulonsiirtona, ja usein se liittyy yhteiskuntiin, joissa eriarvoisuutta pyritään tasaamaan. Prosentuaalinen tasavero puolestaan pyrkii jättämään kansalaisten tilanteen ennalleen. Siihen luontevasti liittyy ajatus tulonsiirtojen välttämisestä.

Tasaveromallissa vallitseva tilanne nähdään yleensä oikeudenmukaisuuden peruslähtökohdaksi. Alkutilanteessa vallitsevan tasapainon, esimerkiksi säätyjaon tai omaisuuden jakautumisen, muuttamista pidetään epäoikeudenmukaisena, epäsuotavana tai mahdottomana.

Progressioon ja tulonsiirtoihin liittyvässä ajattelussa yhteiskunnissa vallitsevaa eriarvoisuutta pidetään itsessään pahana tai yhteiskunnan kehitystä jarruttavana tekijänä. Siksi sitä halutaan tasaamalla purkaa. Tässä voidaan korostaa esimerkiksi mahdollisuuksien tasa-arvoa tai ihmisarvoisen elämän perusedellytyksiä. Tasaaminen voi tapahtua joko tulonsiirtoin tai tarjoamalla valtion kustannuksella kaikille erilaisia hyödykkeitä, kuten terveydenhoitoa.

Yhteiskunnan rakenteen ja muuttumisen kannalta tasaveromalli puoltaa vallitsevien valtasuhteiden säilymistä ja saattaa siten vähentää yhteiskunnallista kitkaa. Toisaalta tulojen kasvun hyödyn jääminen pitkälle omiin käsiin kannustaa yritteliäisyyteen ja omien tulojen lisäämiseen. Yhteiskunnan rakenteen kannalta vaarana ovat itsekkyyden, kovan kilpailun aiheuttamat vastakkainasettelut sekä kyvyttömyys puuttua yhteiskunnassa mahdollisesti vallitsevaan ja sen toimintaa haittaavaan eriarvoisuuteen.

Yhteiskunnan rakenteen ja muuttumisen progressiivinen veromalli pyrkii lisäämään yhteiskunnan koheesiota vähentämällä eriarvoisuutta. Ongelmana voi olla tuottavuuden ja yritteliäisyyden lasku, jos yksilön omasta panostuksesta vain pieni osa jää hänelle itselleen.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa verotusmallien luonteen ja esittää perustellun näemyksen niiden suhteesta oikeudenmukaisuuteen. Kokelas pystyy myös jollain tavoin kuvaamaan mallien vaikutusta yhteiskunnan rakenteen kehittymiseen.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas pystyy erittelemään verotusmalleihin liittyviä yhteiskunnallisia ajatuksia ja pystyy arvioimaan niitä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja yhteiskunnan rakenteen muuttumisen näkökulmista. Hän voi pohtia myös erilaisia yksityiskoh-
tia. Näitä ovat esimerkiksi suomalaisen valtionverotaulukon progressiivisuuden maltillisuus sekä se, mihin kohtaan tasaveroprosentti Suomessa pitäisi asettaa nykyisen valtion tulotason turvaamiseksi.

Tehtävä +9

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy kurssien Hyvä elämä (ET1), Yksilö ja yhteisö (ET3) ja Kulttuuriperintö ja identiteetti (ET4), erityisesti kurssien tavoitteisiin vahvistaa kykyä muodostaa omaa identiteettiä ja elämänkatsomusta, oppia arvioimaan uskomuksia ja elämänkatsomuksia koskevia väitteitä.

Urheilulajien välillä on suuria eroja mutta kaikkia niitä yhdistää kilpailu, niin kilpailijoiden kesken kuin kannattajienkin keskuudessa. Sanotaan myös, että urheiluun kuuluvat suuret tunteet.

Joissakin lajeissa on paljon rituaaleja, jotka säätelevät tarkkaan kilpailun kulkua ja kilpailijoiden käytöstä. Esimerkiksi sumopainissa rituaaliset säännöt ovat keskiössä ja kaikkien asianosaisten (tuomarit, kilpailijat, apulaiset) käyttäytyminen on tarkkaan määriteltyä eivätkä tunteenpurkaukset ole missään tilanteessa sallittuja.

Varsinkin joukkueurheilussa korostuu katsojien osallistuminen. Oma joukkuetta kuuluu kannustaa, ja joskus kannustus muuttuu kiihkeydessään raivoksi vastapuolta kohtaan, jopa traagisin seurauksin. Monille ihmisille oman joukkueen kannattaminen vahvistaa identiteettiä, luo yhteyksiä muihin samanmielisiin ja tuo tunteen omasta onnistumisesta joukkueen onnistuessa. Erityisen tärkeäksi urheilujoukkueen kannattaminen voi nousta silloin, kun ihmisen elämässä ei ole juuri muita kannustimia. ”Me vastaan muut” on asenne, joka voi ilmetä viattomana ”meidän porukka on paras” -ajatteluna, jota ei oteta kovin vakavasti, mutta se voi pahimmillaan muuttua esimerkiksi kansalliskiihkoksi, jossa kaikki muut nähdään omaa kansallisuutta huonompina ja sitä vastustavina.

a)

2 pisteen vastauksessa kokelas osaa kuvata urheilua, erityisesti sen kykyä nostattaa tunteita, ja esittää kuvauksen pohjalta kannan siitä, kuuluvatko tehtävänannossa mainitut seikat väistämättä urheiluun vai voidaanko niitä haluttaessa välttää esimerkiksi rituaalien avulla.

3–4 pisteen vastauksessa kokelas erittelee urheilulajien ja kulttuurien moninaisuutta ja niiden vaikutusta urheilun herättämiin tunteisiin. Hän onnistuu monipuolisesti analysoimaan urheilua yhteiskunnallisena ja globaalina ilmiönä, johon liittyy kysymys ihmisten tunteiden säätelystä. Hän myös näkee, miten urheilun avulla valtiotkin voivat yrittää korostaa omaa erinomaisuuttaan, miten urheilumaailma on nähtävissä pienenä sotatantereena. Hänen esittämänsä kanta on johdonmukainen ja perusteltu.

b)

2 pisteen vastauksessa kokelas osaa kuvata urheilun merkitystä identiteetin rakentamiselle yksilön, yhteisöjen ja valtioiden tasolla. Hän osaa analysoida sitä, mitä voidaan pitää hyvänä ja omaa identiteettiä vahvistavana sekä sitä, mikä yhteenkuuluvaisuuden tunteen sijasta kiihottaa aggressioihin. Osuva kuvaus yhdestä tasosta voi riittää kahteen pisteeseen.

4–5 pisteen vastauksessa kokelas osaa monipuolisesti analysoida sitä, miten urheilu voi olla tärkeää ja myönteistä identiteetin rakentamiselle tai vain viatonta viihdettä. Esimerkiksi oman joukkueen huonoa menestystä voi ihmetellä ja surra kaveriporukassa ilman, että herää halu ja tarve käydä pahoinpitelemässä vastapuolen kannattajat. Toisaalta kokelas osaa esitellä myös, miten urheilua voidaan käyttää esimerkiksi oman nationalistisen erinomaisuuden korostamiseen ja samalla muiden väheksyntään. Kokelas ymmärtää, että urheilua voidaan käyttää ohjaamaan ihmisten kiinnostuksen kohteita: viihde auttaa unohtamaan epäkohdat, ja oman erityisyyden korostus saattaa lietsoa aggressioita muita kohtaan. Koska urheilu on fyysistä aktiviteettia, kiihkeys tarttuu siihen helpommin kuin henkisempien harrastajien tunteisiin.

Tehtävä +10

Opetussuunnitelman perusteissa kysymys liittyy ensi sijassa kurssin Hyvä elämä (ET1) eettisiä elämänvalintoja ja elämäntapoja koskeviin kohtiin sekä kurssin Maailmankuva (ET2) maailmankuvan ja elämäkatsomuksen rakennetta, erityisesti ihmiskäsitystä, koskeviin kohtiin. Yhteiskunnallinen konteksti ja selvä arvostusten konflikti mahdollistavat myös muissa kursseissa esiintyvien asioiden käsittelemisen. Kyseeseen tulevat esimerkiksi yksilön, yhteisön ja vallan suhde (ET3), kyky arvioida ihmisten käsityksiä ja tekoja suhteessa heidän omiin arvostuksiinsa ja uskomusjärjestelmiinsä (ET4) sekä arvostuksissa ja uskomusjärjestelmissä esiintyvien erojen ja yhtäläisyyksien arviointi (ET5).

Vastauksen lähtökohtana on tekstikatkelman erittely. Kumpikin keskustelija edustaa selvästi naturalistista maailmankuvaa, jossa elämän eettisiä ja katsomuksellisia valintoja ei voida perustella kuoleman jälkeen tapahtuvilla asioilla. Komentaja Taro edustaa selkeästi hedonistista eli nautinnon ensisijalle asettavaa etiikkaa ja katsomusta. Hänen ihmiskäsityksensä vaikuttaa individualistiselta. Norian ihmiskäsitys on selkeästi yhteisöllisempi. Yksittäinen ihminen ja hänen tekonsa saavat merkityksensä suuremmissä kokonaisuuksissa, johon ne jättävät jälkensä. Useimmissa perinteissä – ja myös valitussa katkelmassa, joskin sen lyhyiden vuoksi tulkinta ei ehkä ole helppo – peräänantamattoman eettisen ja inhimillisen hyvän tavoittelun katsotaan jättävän paremman jäljen kuin individualististen tai hedonististen päämäärien tavoittelun.

3 pisteen vastauksessa kokelas pystyy hahmottamaan katkelman maailmankuvallisesti naturalistisen vireen sekä löytää kaksi erilaista eettistä katsontakantaa.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas pystyy johdonmukaisesti kytkemään erilaiset eettiset kannat ja ihmiskäsitykset yhteen ja esittämään kannoista hyvin perustellun arvion.